

**Nemzetközi
Kapcsolatok
Multidiszciplináris
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Gyene Pál István

Rezsimstabilitás és hatalomgyakorlás a poszt-szovjet Közép-Ázsiában

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Rostoványi Zsolt DSc

egyetemi tanár

Budapest, 2015

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Gyene Pál István

Rezsimstabilitás és hatalomgyakorlás a poszt-szovjet Közép-Ázsiában

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Rostoványi Zsolt DSc
egyetemi tanár

© Gyene Pál István

Tartalomjegyzék

1. Problémafelvetés.....	4
2. Kutatási módszer.....	6
3. Legfontosabb kutatási kérdések és következtetések	8
4. Fontosabb szakirodalmi hivatkozások jegyzéke	14
5. A szerző publikációinak jegyzéke	20

1. Problémafelvetés

Doktori disszertációmban a volt Szovjetunió öt közép-ázsiai utódállamának (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán) összehasonlító politológiai szempontú vizsgálatát szeretném elvégezni. A kutatás időhorizontja az öt ország függetlenné válásától a napjainkig terjedő mintegy húszéves időszakot fogja át. Meglátásom szerint egy összehasonlító elemzés számára az említett öt állam több szempontból is megfelelő alapot kínál. Földrajzilag egy jól körülhatárolható régióban fekvő, egymással határos országokról van szó, melyek ráadásul hasonló kulturális-civilizációs háttérrel bírnak. A térség társadalmi egy speciálisan közép-ázsiai perzsa-török civilizációs örökség hordozói, vallásukat tekintve pedig többségileg a szunnita-izlám követői. A szovjet korszakban a SZU tagköztársaságaként igen hasonló társadalmi-gazdasági fejlődési modellt kényszerítettek rájuk, függetlenné válásukkor pedig egyszerre kellett megküzdeniük a nemzet és államépítés, valamint a gazdasági átmenet hármas kihívásával.

Kutatásom során mindenekelőtt annak a kérdésnek a megválaszolása vezérelt, hogy az igen hasonló adottságok ill. kiinduló feltételek mennyiben determinálták a vizsgált államok politikai rendszereinek fejlődését az elmúlt húsz évben. A közép-ázsiai köztársaságok alapvetően párhuzamos fejlődési ívet futottak be, avagy politikai berendezkedésük és a hatalomgyakorlás jellege fokozódó divergenciát mutat? A fennálló hasonlóságok avagy különbségek elsősorban a közép-ázsiai térség premodern kulturális-civilizációs örökségére visszavezethető tényezőkkel, a szovjet korszakban rögzült politikai és gazdasági struktúrák máig élő hatásával vagy a poszt-szovjet korszak politikai elitjei által választott politikai stratégiákkal magyarázható-e elsősorban? *Pauline Jones Luong* nyomán úgysis feltehetnénk a kérdést: vajon a történeti és intézményi determinánsok vagy a politikai aktorok racionális választásai és döntései az elsődleges jelentőségűek? (Jones Luong, 2002, pp.255.-269.) Még egyszerűbben fogalmazva: a struktúrák vagy a folyamatok szerepe a meghatározóbb? (Cummings, 2002a, p.3.)

Végül, de nem utolsósorban, annak az – értékelvű szempontoktól persze nehezen függetleníthető – kérdésnek a megválaszolására is kísérletet teszek, hogy politikailag végső soron mennyire tekinthető „sikeresnek” a közép-ázsiai köztársaságok függetlenségének húsz éve. Meglátásom szerint a vizsgált országok politikai „teljesítményének” megítélése alapvetően két – egymást a gyakorlatban természetesen erőteljesen átható – dimenzió mentén vizsgálható.

Az egyik a *rezsims stabilitás* (illetve labilitás) kérdése: a közép-ázsiai utódállamok „alapítói atyái”, pontosabban az azokat irányító politikai elitek képesek voltak-e hatalmi kontinuitásuk megőrzésére és az általuk vezetett politikai közösség kohéziójának fenntartására? A politikai hatalom milyen mértékig intézményesült vagy éppen mennyire támaszkodik személyfüggő informális hálózatokra? A hatalomgyakorló rezsimek kénytelenek voltak-e a nyílt fegyveres erőszak alkalmazására saját lakosságuk ellen illetve az esetleges rezsinváltásoknak mennyiben volt erőszakos jellegük? Beszélhetünk-e a közép-ázsiai utódállamok bármelyike vonatkozásában „államkudarc” bekövetkeztéről a múltban, illetve reálisan fenyeget-e annak a veszélye, hogy bármelyik tárgyalt ország a közeljövőben „bukott állammá” válik?

A másik vizsgálatra érdemes dimenziót a hatalomgyakorlás jellege képezi: ennek értékelését a hagyományos demokrácia-autokrácia fogalom-pár paradigmája talaján kívánom elvégezni. Ennek kapcsán elsősorban a következő kérdések elemzésére fókuszálok: a vizsgált országokban a politikai hatalom konstituálódásában mekkora szerepet játszanak a választások illetve a döntéshozatal során mekkora a tényleges súlya a képviselői mechanizmusoknak? Jelen van-e a szóban forgó politikai rendszerekben valódi politikai verseny ill. pluralizmus? Milyen mértékig érvényesülnek a vizsgált rezsimekben a politikai szabadságjogok? Összességében tehát *Csicsmann László* közel-kelettel kapcsolatos probléma felvetését parafrázva úgyis fogalmazhatunk: adva van-e a közép-ázsiai térségben a nyugati típusú demokráciamodell adaptálásának lehetősége? (Csicsmann, 2006)

2. Kutatási módszer

Jelen disszertáció metodológiai megközelítését tekintve az összehasonlító kutatások hagyományosabb eset központú megközelítésének tradícióját kívánja követni, a *Przeworski-Teune* szerzőpáros fogalmi keretéhez (Przeworski – Teune, 1970) illeszkedve úgy is fogalmazhatunk, hogy mindenképpen közelebb áll a „hasonló országok összehasonlítása” típusú kutatásokhoz mint a konceptuális homogenizálás avagy a „*leginkább különböző rendszerek*” koncepciójához. Kutatásom viszonylag kevés számú (5db) esetre (államra) terjed ki és ezek számos tekintetben egymáshoz igen hasonló országok: szomszédosak egymással, ugyanazon földrajzi régióhoz tartoznak, hasonló kulturális-civilizációs háttérrel bírnak, a szovjet időkben is lényegében identikus gazdasági-politikai fejlődési modellt kényszerítettek rájuk. Ezek ismeretében aligha meglepő, hogy politikai berendezkedésük a poszt-szovjet korszakban is több hasonlóságot, mint különbséget mutat. A vizsgálat tulajdonképpen magában foglal még egy hatodik, általam „standard közép-ázsiai modellnek” nevezett hipotetikus, ideáltipikus esetet is, melyet az öt vizsgált politikai rendszer jellemzőinek absztrahálásával alkottam meg. Az egyes esetek specifikumaira gyakran majd mint a „standard közép-ázsiai modelltől” való eltérésekre utalok majd a disszertációban. A kutatás célja a nyilvánvaló párhuzamok bemutatása mellett éppen ezeknek a specifikumoknak, az általánostól eltérő vonásoknak a magyarázata, és az adott ország csoporton belül a vizsgált államok további alkategóriák (pl. stabil-instabil rezsimek) szerinti besorolása, végső soron egy további kutatásokra is felhasználható tipológiának a megalkotása.

A disszertáció alapvetően deduktív logikájú kutatási stratégiát követ: már kidolgozott elméleteket kísérlek meg bizonyos konkrét jelenségek – így például a tádzsik államkudarc avagy a kirgiz parlamentáris kísérlet – magyarázatára felhasználni, ugyanakkor nem vállalkozom új elméletalkotásra. Ennek megfelelően tesztelendő „hipotéziseket” sem állítottam, disszertációm problémafelvetését igyekeztem inkább „kutatási kérdések” formájában megfogalmazni. Az eset központú összehasonlító megközelítés sajátosságainak megfelelően kutatásom alapvetően kvalitatív, leíró-elemző módszert alkalmaz. Bár disszertációm felvázol számszerűsíthető összefüggéseket is (pl. választási részvételi adatok, nemzetközi szervezetek ponttáblázat rendszerű értékelései stb.) kimondottan kvantitatív-statisztikai módszereket nem alkalmaztam. Ezt a vizsgált esetek kis száma és változók sokasága nem is tenné lehetővé. Kutatásomnak komoly metodológiai korlátját képezi tehát a „kis esetszám, sok változó” probléma: ám fő kutatási célkitűzésem nem elsősorban bizonyos

rendszeren belüli változók közötti általános érvényű kapcsolat feltárása, hanem a vizsgált politikai rendszerek *egészének* összevetése illetve ennek tükrében partikuláris sajátosságaik kontextuális magyarázata.

Komoly szakmai dilemma elé állított a *Galton-probléma* is: a számos szerző szerint nagyhatalmak új „nagy játszójának” (Rashid, 1994, pp.207.-231; Brzezinski, 1997, pp.123.-176.) küzdőterévé váló Közép-Ázsiában, az egyes független államok mennyiben tekinthetők releváns elemzési egységnek? A közép-ázsiai politikai rendszerek fejlődésére – már csak azok járadékgazdaság jellege miatt is – nyilvánvalóan hatással vannak külső aktorok és a nemzetközi környezet is. Ugyanakkor úgy ítélem, hogy a globális és regionális nagyhatalmak közép-ázsiai politikájának illetve a közép-ázsiai államok külpolitikájának ismertetése – mely témák mindegyike önálló kutatást érdemelne - már szétfeszítené egy alapvetően összehasonlító politikai disszertáció kereteit. Így kutatásom során a közép-ázsiai politikai rendszerek fejlődését meghatározó *belső* feltételrendszer vizsgálatára fókuszáltam, és úgy gondolom a szóban forgó rezsimek között fennálló hasonlóságok illetve különbsége elsődlegesen ezekkel a belső faktorokkal magyarázhatóak.

A „fekete doboz” problémára utalva, pedig ismételten szeretném hangsúlyozni, hogy kutatásomnak nem célja az új elméletalkotás, az összehasonlító politikai „klasszikusa” által kidolgozott fogalmi keretek reményeim szerintek megfelelőnek bizonyulnak a közép-ázsiai politikai rendszerek közös vonásainak és partikuláris sajátosságainak magyarázata során.

3. Legfontosabb kutatási kérdések és következtetések

1. *A függetlenség elnyerését követően a poszt-szovjet közép-ázsiai utódállamok fejlődési íve divergál egymástól avagy konvergenciát mutat?* Mint azt Sally N. Cummings is megjegyzi ma a közép-ázsiai politikai rendszerek csekélyebb mértékű változatosságot mutatnak, mint a kilencvenes évtized elején: „...a függetlenség elnyerését követően...Közép-Ázsiában relatíve korlátozott számú fejlődési pályagörbe mutatkozott” (Cummings, 2002a, p.3.). Disszertációm egyik alapvetésének tekintem, hogy bár kortárs közép-ázsiai politikai rendszerek között kétségkívül komoly eltérések is mutatkoznak, hogyha a hatalomgyakorlás jellegét tekintjük, ugyanakkor ezek a rendszerek mégis felmutatnak olyan alapvető strukturális hasonlóságokat, amelyek alapján van létjogosultsága napjainkban egyfajta weberi értelemben felfogott ideáltipikus „standard közép-ázsiai” politikai modellről beszélni. Ennek a modellnek a karakterét meglátásom szerint a következő jellemzőkben foglalhatjuk össze, részben *Dobrovits Mihály* 2011-es tanulmányában felvetett elemzési szempontokat követve (Dobrovits, 2011, p.9.):

a. *Felülről vezérelt nemzetépítés, inter és intra-etnikai konfliktusok.* A poszt-szovjet térség szláv, balti vagy éppen kaukázusi népei már a Szovjetunió (továbbiakban SZU) létrejöttét megelőzően is rendelkeztek a rövidebb-hosszabb ideig tartó nemzetállami lét valamilyen fokú történelmi tapasztalatával, vagy legalábbis egy kiforrott – sőt bizonyos esetekben kimondottan ősi – nemzeti identitással és kultúrával. Ezzel szemben a SZU öt közép-ázsiai tagállama tulajdonképpen történelmi előzményeket nélkülöző, mesterségesen kreált entitásként jött létre, és az ezekhez kötődő nemzeti-etnikai identitások is javarészt a szovjet korszak „etnikai mérnökösködésének” termékei. A SZU közép-ázsiai tagköztársaságait azért hozták létre, hogy a szovjet etnoföderalizmus logikájának megfelelően, bennük egy vagy több címzett nemzetiségnek a kulturális önrendelkezés meghatározott fokát biztosítsák és nem pedig azért, hogy valaha is mint önálló politikai rendszerek funkcionáljanak. (Roy, 2001, pp. 50. – 84.) A közép-ázsiai társadalmak multietnikus realitása, valamint a nemzeti identitások relatív gyengesége és a szubnacionális (törzsi, regionális) identitások virulens volta miatt „...a nemzetépítési folyamat

folytatása és lezárása” a közép-ázsiai köztársaságok „*legfontosabb belpolitikai agendája maradt*” a függetlenség elnyerését követően is. (Dobrovits 2011, p. 8.) Mint a tádzsik polgárháború (1992-1997) tragikus példája is mutatja, az ehhez szükséges kohéziót a SZU keretei közül kiszakadva nem mindegyik utódállam volt képes biztosítani. A tádzsik polgárháborúhoz hasonló államkudarcot a többi köztársaság mindeközéig sikeresen elkerülte ugyanakkor a peresztrojka ill. a függetlenség elnyerését követő időszakot szinte mindenhol az etnikumközi feszültségek fokozódása ill. etnikai indíttatású zavargások kirobbanása kísérte.

- b. *Elnöki túlhatalom és személyközpontú politizálás.* A vizsgált államok – a 2010-ben parlamentáris kormányformára váltó Kirgizisztán kivételével – alkotmányos berendezkedésüket tekintve a végrehajtó hatalmi ág túlsúlyával jellemezhető prezidenciális köztársaságok. A törvényhozást illetve a pártrendszert is a – rendszerint a korábbi állampárt utódpartjának tekinthető – elnöki pártok uralják. A nagyfokú elnöki hatalomkoncentráció megvalósulását az alkotmányos kereteken túl a közép-ázsiai társadalmak politikai kultúrájának személyközpontú jellege is elősegíti. A közép-ázsiai köztársaságok tehát, mint *John T. Ishimaya* professzor is rámutat az autoriter rezsimek „személyfüggő” ún. neopatrimoniális típusához sorolhatóak. *Nyikolaj Boriszovval* egyetértve úgy véljük, hogy a prezidenciális kormányzás a közép-ázsiai kontextusban inkább a személyközpontú hatalomgyakorlás kifejeződésének, mintsem okozójának tekinthető (Borisov, 2011).
- c. *A politika alacsony fokú intézményesültsége, az interperszonális hálózatok meghatározó szerepe.* A közép-ázsiai szovjet utódállamok politikai berendezkedésének szintén kivétel nélkül meghatározó vonása az alkotmányos politikai intézményiek és az informális érdekhálózatok, vagyis az ún. „klán” struktúrák párhuzamossága, sőt ez utóbbiak dominanciája az előbbieket felett a gyakorlati politikai döntéshozatal során. A vizsgált országokban az alkotmány által garantált hatalommegosztás a főbb államhatalmi intézmények között a gyakorlatban rendszerint nem érvényesül, informális érdekcsoportok tartják ellenőrzésük alatt az államigazgatást, illetve az állami erőszakszervezeteket. A klánoknak a

poszt-szovjet közép-ázsiai országok politikai életében játszott meghatározó szerepére számos szerző felhívja a figyelmet. (Rashid, 1994, pp. 242.-243.; Olcott, 2005, pp. 234.-235.; Collins, 2006) *Adeeb Khalid* (Khalid, 2007) és *Idil Tüincer-Kilavuz* szerint ugyanakkor a klán terminus használata félrevezető lehet, mivel óhatatlanul a premodern törzsi viszonyokkal kapcsolatos asszociációkat kelt, miközben valójában a szovjet korszak viszonyai között kialakult, a patrónus-kliens logika alapján működő vertikális érdekhálózatokról van szó, melyek kialakulásában természetesen a családi kapcsolatoknak és regionális kötődések is szerepet játszanak, de jellemzően a gazdasági és politikai érdekek sokkal inkább meghatározóak. *Collins* szerint napjainkban a közép-ázsiai államok tulajdonképpen „klán-alapú” politikai rendszerekként definiálhatók, ahol a rezsimek stabilitását, legalábbis rövid távon a regionális klánok közötti paktumok eredményesen biztosítják. Ahol ilyen paktumok nem kötettek és a klánok közötti egyensúly felborult, ott rendszerint alapjaiban rendült meg a rezsimek stabilitása is – mint ahogy azt a tádzsik polgárháború vagy a kirgiz forradalmak példázzák. Ugyanakkor hosszabb távon a klánalapú paktumok mind a demokratikus, mind az autokratikus konszolidációt aláássák (Collins, 2006: 338 – 344. old.)

- d. „Járadékos állam” vagy „fél-járadékos állam”jelleg, de legalábbis az eliteket jellemző járadékvadász logika. *Vojtek Osztrovszki* 2002-es tanulmányában a közép-ázsiai köztársaságok politikai rendszerének neopatrimoniális karakterét azok „járadékos” illetve „féljáradékos” állam jellegéből vezeti le. A külkereskedelmi adatok vizsgálatának tükrében *Osztrovszkival* egyetértve úgy véljük napjainkban két utódállam Kazahsztán és Türkmenisztán valóban leírhatóak nyersanyag exportőr járadékos államként, míg az exportálható nyersanyagokban szegény, mindazonáltal külső forrásokra nagymértékben ráutalt Kirgizisztán és Tádzsikisztán beleillenek a „fél-járadékos” államok elemzési kategóriájába (Ostrowski, 2011, p.286.). Osztrovszkitól eltérően azonban úgy vélem Üzbegisztán példája –a külkereskedelmi adatok tükrében – nem meríti ki a járadékos állam, de talán a járadékgazdaság fogalmi kritériumait sem, noha az üzbég politikai elitcsoportokat is jól láthatóan egyfajta járadékvadász logika vezérli. Mindettől nyilván nem független, hogy mint

azt a fentiekben már vázoltam, politikai berendezkedését tekintve a két járadékos államban (Kazahsztán és Türkmenisztán) aránylag stabil neopatrimoniális – sőt egyes szerzők szerint egyenesen szultanisztikus – jellegű autoriter rezsimek alakultak ki, míg Üzbegisztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán a másik három rezsimnél potenciálisan lényegesen ingatagabb, ám összességében autoriter karakterű oligarchikus, „klán alapú” rendszer maradt.

- e. *A politikai iszlám egyelőre marginális jelentősége, ugyanakkor potenciális erősödése.* A nyugati szakirodalom (Rashid, 2002; Khalid, 2007, pp. 140.-203.; Haghayeghi, 1997, pp. 71.-101.) és orosz szerzők (Malashenko – Polonskaya, 2008; Naumkin, 2005) egyaránt kiemelt figyelmet fordítanak a vizsgált államokban jórészt illegálisba kényszerített iszlamista illetve militáns dzsihadista szervezetekre. Kazahsztánban szerepük egyelőre marginálisnak tekinthető, mint ahogyan nincs tudomásunk jelentősebb – még csak illegális – iszlamista szervezetről sem a politikai pluralizmus minden formáját elfojtó Türkmenisztánban. A tádzsik polgárháború idején az Egyesült Tádzsik Ellenzék táborában kétségkívül megnőtt az iszlamista radikálisok befolyása, és mind a mai napig Tádzsikisztánban működik a régió egyetlen legális iszlamista pártja az *Iszlám Újjászületés Pártja* (Islamic Renaissance Party – IRP). Ennek ellenére az elemzők értékelése szerint az iszlamisták társadalmi támogatottsága a polgárháború lezárulása óta alapvetően hanyatlóban van. (Olimova-Olimov, 2001; Rashid, 2002, pp. 112.-113.) Jelenleg az iszlamista mozgalmak aktivitásának elsőszámú terepe egyértelműen a Fergána medence régiója, így a probléma által napjainkban elsősorban Üzbegisztán és Kirgizisztán érintett.

2. *A szóban forgó politikai rendszerek elmúlt két évtizedes fejlődési pályáivét vizsgálva, vagy ha úgy tetszik „politikai teljesítményét” értékelve milyen szempontoknak érdemes kiemelt figyelmet szentelnünk?* Meglátásom szerint a vizsgált országok politikai „teljesítményének” megítélése alapvetően két – egymást a gyakorlatban természetesen erőteljesen átható – dimenzió mentén vizsgálható. Az egyik a *rezsim stabilitás* (illetve labilitás) kérdése, a másik vizsgálatra érdemes dimenziót a hatalomgyakorlás jellege képezi, melyek

értékelését a *Freedom House Freedom in the World* ill. *Nations in Transit*, az *Economist Intelligence Unit Democracy Index*, valamint a Világbank „jó kormányzás” és „politikai stabilitás” illetve a *Fund for Peace Fragile States Index* méréseire alapoztam.

A kilencvenes évek közepéig nem tűnt teljesen alaptalan várakozásnak, hogy a poszt-szovjet Közép-Ázsiai köztársaságok között a hatalomgyakorlás jellegét tekintve kialakul egy liberálisabb (Kirgizisztán és Kazahsztán) illetve egy autoriterebb „blokk” (Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán), bizonyos értelemben újból felerősítve a Sztjeppövezet és a történelmi Transzoxánia között egykor létezett civilizációs választóvonalat. Ezzel szemben ma úgy tűnik, hogy a jelentősebb különbségek a vizsgált államok között nem a hatalomgyakorlás jellegében, a liberális-autoriter dimenzió mentén figyelhetőek meg. Kazahsztán konvergálni látszik a „standard autoriter modellhez” egyedül a 2010-es forradalom nyomán parlamentáris kormányformára áttérő Kirgizisztán divergál nagyobb mértékben, bár a nemzetközi szervezetek (Economist Intelligence Unit, Freedom House, Világbank) értékelésének tükrében a korai volna még a kirgiz politikai rendszer egyértelmű demokratizálódásáról beszélni. A rezsimstabilitás dimenzióját vizsgálva az ötből két ország (Kazahsztán és Türkmenisztán) alapvetően stabil autokráciáknak minősíthetőek, ezzel szemben az üzbég, tádzsik és kirgiz politikai rendszer potenciálisan instabilabbnak tűnik, Tádzsikisztán és Kirgizisztán pedig effektív is labilisabbnak bizonyult.

3. ***A hatalomgyakorlás jellegében és a rezsimstabilitás dimenziójában jelentkező különbségek milyen mértékben magyarázhatóak a strukturális determinánsokkal illetve a politikai elitek döntéseivel?*** Tádzsikisztán és Kirgizisztán esetében az instabilitás elsődleges magyarázata, hogy a tádzsik és kirgiz járadékgazdaságok, a másik három államénál jóval szűkösebb erőforrásokkal rendelkeztek a rezsimstabilitás fenntartásához. A szűkös erőforrásokért való küzdelem, valamint a politikai elitek szovjet korszakból átörökölt struktúrája ebben a két országban a hatalomért vetélkedő elitcsoportok stratégiáját a „mindent vagy semmit” logika irányába mozdította el. A természeti erőforrásokkal bőségesebben megáldott Üzbegisztán esetében az explicitebb klánalapú politizálás ássa alá elsődlegesen az autokratikus konszolidációt, ámde

az instabilitás ebben az esetben inkább látensnek tekinthető. Ezzel szemben a másik két államban a bőségesebb erőforrások illetve a klánalapú politizálás valamelyes háttérbeszorítása nagyobb fokú politikai stabilitást eredményezett. Ugyanakkor az erőforrás ellátottság vagy avagy a klánközi törésvonalak mint strukturális determinánsok szerepe korántsem kizárólagos meghatározó. Jól mutatja ezt Tádzsikisztán és Kirgizisztán példája ahol a politikai erőszak kirobbanása merőben eltérő végkifejletet eredményezett. Tádzsikisztán esetében a nyílt polgárháborúig eszkalálódott a konfliktus, a kirgiz példa esetében viszont demokratikus átmenet bontakozott ki. A hatalomgyakorlás és a rezsimstabilitás dimenziójában megfigyelhető különbségek kialakulásában tehát strukturális determinánsok és a politikai aktorok szituatív döntéseire visszavezethető faktorok egyaránt szerepet játszottak.

4. Fontosabb szakirodalmi hivatkozások jegyzéke

Akbarzadeh, Shahram (1998). Why did nationalism fail in Tajikistan? *Europe-Asia Studies*, Vol.48., Issue 7, pp. 1105.-1129. <http://dx.doi.org/10.1080/09668139608412402>

Aneschi, Luca (2009). *Turkmenistan's foreign policy: positive neutrality and the consolidation of the Turkmen regime*, Routledge, London, New York

Anderson, John (1999). *Kyrgyzstan, Central Asia's island of democracy?* Harwood Academic Publishers, Amsterdam

Borisov, Nikolaj (2011). The institution of presidency in the Central Asian countries: personalization vs. institutionalization, *Central Asia and the Caucasus*, Vol.12, No. 4, pp. 57.-66.

Central Asia: a Gathering Storm? (2002). B. Rumer (ed.) M.E. Sharpe, Armonk, New York

Collins, Kathleen (2006). *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, Cambridge University Press, Cambridge. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511510014>

Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance (1994) M. Dogan and A. Kazancigil (eds.) Blackwell, Oxford U.K., Cambridge USA

Conflict, cleavage and change in Central Asia and the Caucasus (1997). K. Dawisha and B. Parrott (eds.) Cambridge University Press

Cooley, Alexander (2012). *Great games, local rules: the new great power contest in Central Asia*, Oxford University Press, Oxford, New York
<http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199929825.001.0001>

Cummings, Sally N. (2012). *Understanding Central Asia: politics and contested transformations*, Routledge, New York

D'Encausse, Heléne Carrère (1988): *Islam and the Russian Empire. Reform and Revolution in Central Asia*, Univeristy of California Press, Berkeley, Los Angeles, London

Dobrovits, Mihály (2011a). *Közép-Ázsia a XXI. Század elején*, Magyar Külügyi Intézet

Dobrovits, Mihály (2011b). *Valaki mások Oroszországa*, MKI-Tanulmányok, Magyar Külügyi Intézet

Dzsumajev, Isanguli (2012). *Vnyesnyaja torgovlja Turkmenisztana: tendencii, problemi i perspektivi*, Universzitet Centralnoj Azii

Engvall, Johan (2011). *Flirting with State Failure. Power and Politics in Kyrgyzstan since Independence*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. Elektronikus változat: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/1107Engvall.pdf> [letöltve: 2013.09.23.]

Fierman, William (1991). The Soviet „Transformation” of Central Asia. In *Soviet Central Asia: The Failed Transformation*, Westview Press, pp. 11.-33.

Frye, Timothy (1997). A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies. In *Comparative Political Studies*, Vol.30, No. 5, October 1997, pp.523-552
<http://dx.doi.org/10.1177/0010414097030005001>

Gleason ,Gregory (1997). *The Central Asian States: Discovering Independence*, Westview Press, Boulder

Gleason, Gregory (2003). *Markets and Politics in Central Asia*, Taylor and Francis

Haghighyehi, Mehrdad (1997). *Islam and politics in Central Asia*, MacMillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London

Heathershaw, John (2009). *Post-Conflict Tajikistan. The politics of peacebuilding and the emergence of legitimate order*, Routledge; London and New York

Hirsch, Francine (2005). *Empire of Nations: Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union (Culture and Society after Socialism)*, Cornell University Press, Ithaca and London

Huskey, Eugene – Hill, David (2013). Regionalism, personalism, ethnicity and violence: parties and voter preference in the 2010 parliamentary election in Kyrgyzstan. In *Post-soviet Affairs*, Vol.29, No. 3, pp.237-267.

Jones Luong, Pauline (2002). *Institutional change and political continuity in Post-Soviet Central Asia: power, perceptions, and pacts*, Cambridge University Press, Cambridge, U.K.

Jong-a-Pin, Richard (2006). *On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth*, University of Groningen. Elektronikus változat: http://congress.utu.fi/epcs2006/docs/D8_jong-a-pin.pdf [letöltve: 2015.03.05.]

Jonson, Lena (2006). *Tajikistan in the New Central Asia: Geopolitics, Great Power Rivalry and Radical Islam*, I.B. Tauris, London, New York

Keller, Shoshana (2001). *To Moscow, Not Mecca: The Soviet Campaign against Islam in Central Asia, 1917-1941*, Praeger, Westport, CT and London

Khalid, Adeb (2007). *Islam After Communism. Religion and Politics in Central Asia*, University of California Press, Los Angeles, Berkeley

Kitschelt, Herbert (1992.). Political Regime Change: Structure and Process Driven Explanations? *American Political Science Review*, Vol.86, No. 4, pp.1028.-1034.

Kunysz, Nicholas (2012). From sultanism to neopatrimonialism? Regionalism within Turkmenistan, *Central Asian Survey*, Vol. 31, No.1, pp. 1.-16.

Kuzmin, A.I. (2001). The Causes and Lessons of the Civil War. In A. Vassiliev (ed.) *Central Asia: Political and Economic Challenges in the Post-soviet Era*, Saqi Books, New York, pp. 175.-219

Lynch, Dov (2001). The Tajik civil war and peace process, *Civil Wars*, Vol.4, No. 4, pp.49.-72. <http://dx.doi.org/10.1080/13698240108402487>

Malashenko, Aleksei and Polonskaya, Ludmila (2008). *Islam in Central Asia*, Ithaca Press

Malashenko, Alexey (2013). *The Fight for Influence: Russia in Central Asia*, Carnegie Endowment for International Peace

Martin, Terry Dean (2001). *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union*, Cornell University Press,

McGlinchey, Eric (2011). *Chaos, Violence, Dynasty: Politics and Islam in Central Asia*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh

Melvin, Neil (2000): *Uzbekistan: Transition to Authoritarianism on the Silk Road*, Harwood Academic Publishers, Amsterdam

Mogilevskii, Roman (2012). *Trends and Patterns in Foreign Trade of Central Asian Countries*, University of Central Asia, Institute of Public policy and Administration, Working Paper No.1. Elektronikus változat: <http://www.ucentralasia.org/downloads/UCA-Trends&PatternsForeignTradeCA-Eng-May2012.pdf> [letöltve: 2014.11.26.]

Motyl, Alexander J. (1997). Institutional Legacies and Reform Trajectories. In Adrian Karatnycky, Alexander J. Motyl and Boris Shor (eds.). *Nations in Transit 1997. Civil Society, Democracy and Markets in East Central Europe and the Newly Independent States*, Transaction Publishers, New Brunswick (USA), London, pp.17.-22.

Naumkin, Vitalij (2005). *Radical Islam in Central Asia: Between Pen and Rifle*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham

Nourzhanov, Kirill (2005). Saviours of the nation or robber barons? Warlord politics in Tajikistan. In *Central Asian Survey*, Vol.24, No.2, pp. 109.-130.

Nove, Alec – Newth J. A. (1967). *The Soviet Middle East: a model for development?*, Allen and Unwin

Olcott, Martha Brill (2005). *Central Asia's Second Chance*, Carnegie Endowment for International Peace

Olcott, Martha Brill (2010): *Kazakhstan: Unfulfilled Promise?*, Carnegie Endowment For International Peace

Olcott, Martha Brill (2012). *Tajikistan's difficult development path*, Carnegie Endowment for International Peace

Olivier, Bernard V. (1990). Korenizatsiia. In *Central Asian Survey*, Vol. 9, No. 3, pp. 77.-98.

Peyrouse, Sebastien (2012). *Turkmenistan: strategies of power, dilemmas of development*, M. E. Sharpe, Armonk, New York

Politics of compromise. The Tajikistan peace process (2001.) K. Abdullaev and C. Barnes (eds.) Conciliation Resources, Accord Series, London

Pomfret, Richard (2006). *The Central Asian Economies Since Independence*, Princeton University Press

Power and change in Central Asia (2002). S. Cummings (ed.) Routledge, London, New York

Ragin, Charles C. (1989). *The comparative method: moving beyond qualitative and quantitative strategies*, University of California Press, Berkeley

Rakowska-Harmstone, Teresa (1970). *Russia and nationalism in Central Asia: the case of Tadzhikistan*, Johns Hopkins Press, Baltimore and London

Rashid, Ahmed (1994). *Resurgence of Central Asia. Islam or Nationalism?*, Oxford University Press, Karachi

Rashid, Ahmed (2002): *Withdrawn Jihad. The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Yale University Press, New Haven, London

Roeder, Philip G. (1994). Varieties of Post-Soviet Authoritarian Regimes. In *Post-Soviet Affairs*, Vol.10, Issue 1, pp.61.-101. <http://dx.doi.org/10.1080/1060586X.1994.10641378>

Roudik, Peter L. (2007). *The History of the Central Asian Republics*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London

Roy, Olivier (2000). *The New Central Asia: The Creation of Nations*, I.B. Tauris, London

Shiskin, Philip (2012). *Central Asia's Crisis of Governance*, Asia Society. Elektronikus változat: http://asiasociety.org/files/pdf/120215_central_asia_crisis_governance.pdf
[Letöltve: 2013.10.03.]

Sovereignty after empire: comparing the Middle East and Central Asia (2011). S. Cummings and R. Hinnebusch (eds.) Edinburgh University Press, Edinburgh

Tuncer-Kilavuz, Idil (2009). Political and social networks in Tajikistan and Uzbekistan: 'clan', region and beyond, *Central Asian Survey*, Vol.28, No.3, pp.323.-334.

Tuncer-Kilavuz, Idil (2011). Understanding Civil War: A Comparison of Tajikistan and Uzbekistan, *Europe-Asia Studies*, Vol. 63, No.2, pp. 263.-290. <http://dx.doi.org/10.1080/09668136.2011.547698>

Wagner, Péter (2013a). Közép-Ázsia helye az átalakuló világrendben. In Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán (szerk.): *Az átalakuló világrend küszöbén*, Publikon kiadó, Pécs, pp. 187-204.

Wagner, Péter (2013b). *Üzbég iszlamisták a Nyugat ellen: a lokális céloktól a globális dzsihádig*, Magyar Külügyi Intézet

Wheeler, Geoffrey (1964). *The modern history of Soviet Central Asia*, Praeger, New York

Zurcher, Christoph (2009). *The Post-Soviet Wars*, New York University Press

5. *A szerző kapcsolódó publikációinak jegyzéke*

Folyóirat cikk:

- Gyene Pál – Harangozó Dániel [2011]: A közép-ázsiai atomfegyvermentes övezet. Nemzet és Biztonság, IV. évf. 6. szám, pp. 58.-63. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gyene_pal_harangozo_daniel-a_kozep_azsiai_atomfegyvermentes_ovezet.pdf
- Gyene Pál [2012]: Azerbajdzsán: játékos vagy sakkfigura a „Nagy Játszmában”? Külügyi Szemle 2012/3. szám, pp. 135.-163. <http://www.kulugyiintezet.hu/pub/default.asp?y=2012&t=3>
- Gyene Pál [2013]: A kirgiz parlamentáris kísérlet perspektívái – egy deviáns eset vizsgálata. Politikatudományi Szemle XXII. évfolyam, 2013/1. szám, pp. 87.-116. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2013_1szam/Poltud_Szemle_2013-01.pdf

Egyéb publikációk:

- Gyene Pál – Gugán Dániel [2012]: Konvergencia az Európai Unióban. Tanulmányok az Európai Integráció Témaköréből 4. füzet, 2012 április, pp. 157.-168.
- Gyene Pál: Az államépítés két évtizede Közép-Ázsiában. Eurázsiai kérdőjelek - Kelet-Európa Tanulmányok IX. szám 2012, MTA Közgazdaság és Regionális Tudományi Kutatóközpont világgazdasági Intézet, pp. 53.-97. <http://fakproject.hu/docs/09-07-Gyene.pdf>
- Gyene Pál [2013]: A „Nagy Játszma” a XXI. században – nagyhatalmak energetikai és stratégiai vetélkedése a poszt-szovjet Közép-Ázsiában. Multidiszciplináris kihívások – Sokszínű válaszok, a BGF KVI Kar Közgazdasági és Társadalomtudományi Intézeti Tanszéki Osztálya szimpóziumkötetete, 2013 április, pp. 28. - 40. http://media.wix.com/ugd/f99454_bc4d3f7c506ce3d7cf0e6ff0c53b3ac.pdf
- Gyene Pál [2014]: [A „járadékos állam” és a „járadék-gazdaság” jelensége a poszt-szovjet Közép-Ázsia államaiban](#) Multidiszciplináris kihívások – Sokszínű válaszok, a BGF KVI Kar Közgazdasági és Társadalomtudományi Intézeti Tanszéki Osztálya szimpóziumkötetete, 2014/4, pp. 34.-43.
- Gyene Pál [2014]: [Közép-ázsiai köztársaságok az eurázsiai nagyhatalmi térben - a külkereskedelmi adatok tükrében](#), Kelet-Európa Tanulmányok X. Ludvig Zsuzsa,

Deák András György szerk.: Eurázsia a 21. században - a külkereskedelem tükrében,
pp. 65. 95.